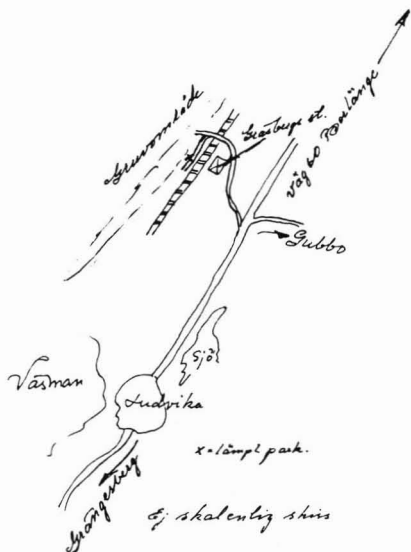

GRÄSBERGS GRUVOR

Av Thore Steen

Fältet är beläget ~ 9 km norr om Ludvika o ~ 1 km väst om väg 60 Ludvika–Borlänge alldeles intill o väster om Gräsbergs station vid Bergslagens järnväg.

Gräsbergsfältet tillhör ett stort sammanhängande malmstreck som sträcker sig från någon km norr om Gräsbergs station till sjön Väsman i söder. Sträcken är över en mil lång o utgöres av ett stort antal järnmalmfyndigheter. Malmfälten är Torrstensbergs-, Gräsbergs-, Källbottens-, Håksbergs-, Nybergs-, eller Ickorrbottens-, Bastbergs-, o Iviksfältet. Malmstrecket sträcker sig vidare under sjön Väsman söderut genom Finnäs-, Fredmunds-, Blötbergs-, o Grängesbergsfälten i söder.

HISTORIKK

Gruvfältet har gamla anor, hur gamla torde ej vara klarlagt (i likhet med många andra gruvfält). Gräsbergs malmfält är traktens äldsta o omnämnd redan 1624 där en konstnästare Nils Jönsson säger: en som heter Gräsbergs grufwa, hon ligger wester norr från Silfbergs gård wid ett bergsmanshemman som heter Persbo, där är god malm. (Slut citat). År 1644 talas det om Gräsbergs Torr-

stensgr. Abraham Hülphers säger år 1757 att «Gräsberget på Persbo egor emot Norrbärkesskillnaden är ibland de äldste, gifwer skön¹⁾ torrsten sådan den bästa i Norberg betjänar Persbo o Norrbärkes hyttor, som härigenom kunna åstedkomma segt järn. Här är twänne gångar som hafwa olika strykande och förena sig i St. Grufbergsgrufwan. Den förnämsta stryker i N o S, den mindre lönande i NW-SO.» Fältet bearbetades vid Hülphers besök inom 14 särskilda utmål. 1783 lades nya utmål till fältet.

Av Ludvikatraktens järnmalmfyndigheter torde Gräsbergsfältet brutits längst i en oavbruten följd av år. Från 1873 till nedläggelsen någon gång in på detta århudrade. 1939 var fältet fortfarande föremål för brytning.

Några gruvnamn inom fältet o dess närhet
Skärpgr., Bolagsgr., St. Valsarfsgr., Kittelgr., Stora o Lilla Spectivegr., Lars Isacsgr., Herculesgr., Mellangr., Smedjegr., Sultingr., Långgr., Starbogr., Djupgr., Myrgr., Nygr., Rågr., Mörgr., Ödegr., Trätgr., Twistegr., Kärrgr., m. fl. Förkortn. gr. kan betyda såväl gruva som gruvor.

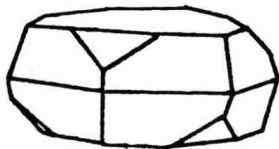
En del av Gräsbergs gruvor nådde ansevärliga djup. Sultingr. 170 m, Smedjegr. nära 140 m, Djupgruvan som låg under Smedje- o Kittelgruvan nådde ner till 220 m. Flera av gruvorna var sammanbrutna på djupet. Smedjegr., Kittelgr., Djupgr., Mellangr., o Herculesgr. var sammanbrutna.

Geologi

Järnmalmen i Gräsbergs gr. karakteriseras av en kvartsrandig blodstensmalm som invid sidostenen övergår till en kvartsrandig tämligen grov magnetit. Blodstensmalm har påträffats som i stället för kvartsrandig är andraditt- eller epidotrandig. Sidostenen utgöres av en röd-gråröd leptit som även den kan vara vackert skiktad eller stundom ran-

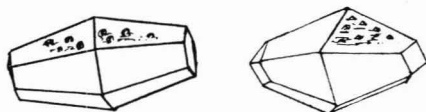
föralit i brecciaområdet förekommer kvarts- o bergkristaller. Gräsberg är sedan gammalt en känd fyndort för bergkristaller vilka som regel finnas i drusrum. Dessa drusrum är funna här o var utan någon direkt regelbundenhet. När gruvarbetet nalkas ett drusrum så märker man det i förväg på at berget i alla riktningar är genomdraget av fina mjölkvita kvartsränder som tilltar både i antal o mäktighet ju närmare man kommer drusrummet. Dess väggar är klädda med en derb mjölkvit kvarts ur vilken bergkristallerna skjuta fram. Storleken på drusrummen varierar från någon cm upp til en meter o därutöver. Bergkristallerna finns från «fula» till synnerligen vackra. De är ofta färgade i gröna till röda färger o från helt ogenomskinliga till klara. Den röda färgen som är synnerligen vacker består vanligtvis av ett överdrag av karneol. Detta kan stundom vara överstrött med små glänsande bergkristaller påminnane om strösocker. Flink anger i Bidrag till Sveriges Mineralogi att mjölkvita cm-tjocka o 5 cm långa kvartskristaller påträffats inväxta i kopparkis. Förutom mångfalden av de oftast in- eller ihopväxta berg- o kvartskristallerna finnas andra mineral.

Kalcitkristaller är omskrivna med en vikt upp till 2 kg. Omnämnda storlekar av kristaller är med måtten 10 cm lång o 4 cm tjock, 23 cm lång o 14 cm tjock som ex. Kalcitkristaller av omnämnda storlek torde ej vara vanliga utan så ovanliga o troligen ej anträffbara i varpen. Den vackraste av ovan uppräknade kalcitkristaller ansågs den vara med måtten 10 cm lång o 4 cm tjock. kristallen var fritt utbildad till en platta o nästan helt klar o genomskinlig med en svag gul färgton.

Platt kalcitkristall

En del av kalcitkristallerna uppvisade störningar genom att vara utbildade i upp till tre olika generationer. De olika generationsdelarna eller ytorna uppvisa olika färger. Vissa kristaller var vidare anväxta med klorit och/eller göthit. Även spridda kristaller eller kulor av svavel- o kopparkis förekom. Några av de stora kristallerna kom från en försöksort som på 190-talet drevs från Sultingr. mot Kittelgr.

Exempel på kalcitkristaller av ovan-nämnda slag.

Under vintern 1896-1897 gjordes ett vackert kristalliserad mineralfynd i Djupgruvan. Vid ortdrivning åt söder anträffades på 175 metersnivån en egenomlig hålbildning var helt o hållet fylld med nedrasade stenblock, ändå upp till meterstora sådana. Dessa stenblocks förutvarande undersida var rikligt beklädd med bergkristaller upp till en länd av 5-7 cm. (Tilleägas kan att kvartskristaller av 1 dm längd eller mera iakttagits av författaren. Någon storlek på kvartskristallerna har ej påträffats i litteraturen). Översidan av blocken var sparsamt klädd med bergkristall som var endast ett par millimeter långa. Ovanpå de större bergkristallerna eller rättare sagt under dem då blocken låg i sitt ursprungliga (1:a läge) till skillnad från sitt nedrasade läge, satt kalcitkristaller. Dessa låg ovanpå blocken så löst fastvuxna att de flesta lossnade vid blockens lyftande. Detta berodde förmodligen på att löst grus etc. som låg på blocken bildade för dåligt underlag. (Kalcitkristallerna var tydligen utbildade efter blockens nedrasande). Kalcitkristallerna var i både utbildade till vackra skalenoedrar. de kunde vara upp till 20 cm långa.

Kalcitkalenoedrar.

Även dessa kristaller i likhet med tidigare omskrivna hade en gulaktig färgton o var här o var täckta med göthit och/ eller järnglans. Förutom kalcit o kvarts förekom bergbeck o ett grönt talkigt mineral i detta hålutrymme.

Stenblocken uttogs (allt enl. Herman Sundholm) till ortsulans nivå. Det häri-genom bildade rummet hadde 3 m diam. 0 2-2,5 m i höjd. Hur långt det sträckte sig ned i djupet är ej känt. Det kan ha sträckt sig till ansenliga djup o kanske inte. Granuliten var i hålbildningens närhet starkt epidotförande. varpen från Djupgruvan torde ha upptagits genom Smedje- eller Kittelgruvan.

Synnerligen vackra malmstuffer av kop-parkis i kvarts påträffas stundom. Mala-kit i form av gröna beläggningar är ej sällsynta. Någon gång kan malakitkri-staller i form av små «rakborstar» påträf-fas i drusrum i kvarts. Järnglanskristaller kan förekomma anväxta på kvarts- eller bergkristall. Dessa hitintills uppräknade mineral torde utgöra de viktigaste som påträffats i kristallform. I varje hitintills. Området torde i likhet med de flesta var dåligt undersökt i detta avseende. Rela-tivt rikligt med varp kvarliggier o områ-det är ganska omfattande så möjligheter till vidare goda fynd saknas inte.

ÖVRIG GEOLOGI

I Västra Malmsjöbergsgruvan i den nordligaste delen o något åt väster om gräsbergsfältet är det funnet guld o vis-mutglans. Guldet o vismutglansen före-kommer i hängandet av en vägg i närhe-ten av diabas o järnmalm. På två ställen i gruvan uppges guldet o vismutglansen förekomma ymnigt. Där diabasgången ej kommer i kontakt med järnmalmen saknas guldet o vismutglansen. Dessa båda mineral åtfölja varandra o före-kommer ej ensamt. Ett annat karakteri-stiskt mineral som åtföljer guldet i denna gruva är malakolit, ett diopsidmineral. Men det åtföljer inte guldet lika säkert som vismutglansen. Tilläggas kan att man lyckades aldrig utvinna guldet ur denna järnmalmgruva.

LITTERATURFÖRTECKNING

SGU Ser. Aa 181 Beskrivning till kartbl. Smedjebacken

Magnusson Nils H, Malm i Sverige I Lövstrand GFF Bd. 16 sid. 71

Weibull Mats, GFF Bd 22 sid 19-27

Några kalkspatkristaller fr. Gräsberg Sundholm Herman, LKA 1898 Några anteckningar om grufvorna inom Lud-vika socken...

Carlberg J. O. De svenska bergverkens uppkomst o utveckling 1879

Geijer Per O Magnusson Nils H, De mellansvenska järnmalmernas geologi Flink G, Bidrag till Sveriges Mineralogi KVA 1908-1917

Steen Tore, Terminologisk Handbok för Amatörgeologer.

STEINHAUGEN

Mineral Galleri - Rock Shop

Storgt. 15, 1500 Moss - Tlf. (09) 25 19 63